

Размисли за Дякон Левски

В памет на проф. Дойно Дойнов (1929-2014)!

Иван Занов

Contemplating Deacon Levski: *Levski is a phenomenon in the lives of a lot of generations in Bulgaria and that is why he is very precious to us. Levski's personality puts on focus the hopes of Bulgarians and manages to attract clearly contrasting social interests. With his sentence People???? Levski tells us something very important – the people cannot be blamed. Deacon Levski is the free person in the slave reality and is also our political saint.*

Key words: *Apostle, practitioner, revolutionary, liberation, canonization*

ВЪВЕДЕНИЕ

Толкова много сме свикнали с прозвището на Левски – „Апостолът на свободата”, че едва ли някой, извън професионалните исторически среди, смята, че то не е присъщо за Него. Проф. Иван Стоянов повдига завесата, като уточнява, че през 1872 г. в Прага е издаден биографичен очерк за Джузепе Мацини със заглавие „Апостолът на свободата”. Post factum, това наименование се прехвърля върху Левски и никой не го оспорва. [10]

ИЗЛОЖЕНИЕ

Знанието ни за Дякон Левски е нашата еманация от ранно детство. Редом с приказките, всяко българско семейство, поне веднъж годишно, разказва на детето си за Този необикновен българин. Така постепенно образът му става скрит свидетел и съдник на многообразните ни житейски прояви. Левски е явление в живота на поколения българи и затова ни е много скъп. [17] Следосвобожденският романтизъм, при оценката на периода и стълкновенията в него, отваря пътя към темата за Левски и постепенно я вписва в контекста на острастените социални и политически борби. [11] Често може да се прочете, че всяко връщане към Апостола е равнозначно на свещенодействие, както и сравняването му с Христос. Тази алузия е безпочвена, защото Левски е реалната историческа личност, а за другия няма историческо свидетелство. Левски фокусира в себе си надеждите български, а Христос се приема с вяра.

Апостолът дръзва да промени мисленето на хората около себе си. Социологическият анализ на членовете на комитетите доказва, че Той успява да привлече видимо противоположни социални интереси. Акад. Николай Генчев сочи, че „от 1001 комитетски членове 286 произлизат от средите на търговско-промишлената буржоазия, 7 са едри буржоа, 271 селяни, 15 души чираци и калфи, 17 чиновници, 96 учители, 95 свещеници и монаси и 214 с неопределен социален произход.” [7] От посочената статистика е видно, че в комитетите участват българи, които има какво да губят. По-късно, в дните на Април`1876, тази тенденция е същата – състоятелните, а не бедняците, искат своята свобода.

В тази връзка, като неразгадан до днес рефрен, звучи написаното от Левски в неговото тефтерче: „Народе????”. [13] Много автори са се упражнявали върху този текст и хипотезите, изказани по него клонят все в една и съща посока – Левски е разочарован от народа си. Позволявам си да не приема тези разсъждения и да изкажа обратната теза. Това преекспониране в негативен план няма нужните доказателства. В личен разговор с вещи учени по въпроса за значението и информацията, която носи употребата на въпросителния знак, се достигна до интересни съждения. По начало, въпросителният знак рядко има функция на отрицание или да изрази съмнение. При положение, че въпросът е риторичен, то той е поставен в контекста на останалите текстове в тефтерчето. Риторичният въпрос може да не изисква отговор, той е отношение. От тази гледна точка може да се

приеме, че Левски ни съобщава нещо много важно – народът не може да се упреква. Има и друг нюанс – значението на въпроса като диалогичност. Въпросът винаги е за двама, за две страни – човек търси отговор и това е положително. Тези четири въпросителни знака може и да изразяват прекомерна емоция. По-моему, зададеният въпрос означава, че и Той е в нещото, не може да е откъд нещото, сиреч когато е написал въпросителните знаци, значи и Той е в нещото. Въпросителният знак запълва това, което не е казано. При незавършеност на изречението, въпросителният знак го довършва в определена посока. Така Дяконът ни оставя закодиран текст. Ако Левски беше написал вместо въпросителните знаци точка, то това със сигурност би означавало отчужденост. Употребата на въпрос е съпричастност или най-малкото, този, който го използва, не е лишен от безразличие.

Уважавайки своя народ с всичките му предимства и недостатъци, Левски се отдава на заветната цел – извоюване на свобода истинска. Когато анализираме действията на Апостола, често подходиме традиционно. Нещо повече – дори сме еднопланови в преценката си и задължително, за да спазим утвърдената схема, търсим гениалното съвършенство. Достигаме почти винаги до една и съща позиция – поставяме в една полоса Левски-теоретика и Левски-практика. Нека конвенционално мислещите изследователи ми простят съмнението, но като че ли Дяконът е човек по-скоро практик, сиреч „Вилхелм Тел на българската национална революция“. На научните среди са известни неговите уклони към централизация на Организацията през лятото на 1872 г. и това среща съпротивата на част от комитетските дейци, но масовият читател не е запознат с тази важна особеност. Вероятно налагането на личната воля предизвиква първите симптоми на кризата във Вътрешната революционна организация, инкасираля по-късно удара върху революционната организация. Осмелявам се да изкажа мнения, формирани след дълги проучвания. Първо, Левски изпреварва Стамболов в прилагането на диктаторските методи. Нещо повече – Той сам се отчуждава от революционните среди. Давам си ясна сметка, че с тези два извода предизвиквам гнева на публиката, но има две писма на нашия гениален политик, които не са в негова полза. В едното Левски нарежда „всеки член по-скоро да гледа да принесе Десятъкът си от всичкото си имане“. [12] Визиран е въпросът за десятъка, който е натоварен с много негативно възприятие от векове. Друг начин обаче Левски не вижда, за да се сдобие Организацията с толкова нужните пари. В писмо до Д. Попов от 11 април 1871 г. Той пише: „Сега сме се заловили както трябва на работа, нека се съберем с пари .... Парите са водител на всичко, тогава ще знаем и за какво да приказваме. ... Сега кажете ни от де по-скоро да намерим пари? ... От днес ще ни е работата да търсим парите.“ [6] Така започва една настройка срещу Него и крачката към предателството се скъсява. Най-довереният му човек – Данаил Попов, пише на Каравелов на 3 октомври 1872 г.: „Всичко е, че той (Левски – б. м.) иска само неговия глас да се чува ... – затова не трябва никак да му давате повод за такива своеволия, защото тези негови своеволия ще допринесат големи разстройства на много места.“ [15] Въпреки това, И. Вазов твърди, че „от всички наши първи революционери само един Левски може да печели от всяко ново разчопляне на неговия живот“. [4] Историята свидетелства, че Той е единственият политик, който се доказва с всяко изминало трагично събитие в националната ни история.

В историческата книжнина се приема, че авторството на проектоустава на БРЦК - „Нареда на работниците за освобождението на българския народ“ принадлежи изцяло на Левски. Много рядко се изтъква като факт, че при подготовката на този документ участие взема и Ангел Кънчев. Параграфи 8 и 9 са написани с друг почерк, идентичен с този на посочения съавтор на „Наредата“. [5] Тук са отразени възгледите не само на Апостола, но и на група революционни дейци, които възприемат революцията като единствено възможното средство за освобождението на българския народ. В началото е експонирана идеята за

„демократска република“. Инерцията на мисленето позволява да се смесва това словосъчетание със „свята и чиста република“, но никъде в анализирания документ не се откриват тези изрази. И още нещо – много често се пише, че идеалът на Дякона за бъдещето е републиката, но както е известно, на Общото събрание в Букурещ, този въпрос въобще не се разглежда. [3] „Демократската република“ не е бъдеща форма на управление, а временна форма, под която ще се извърши революцията. Доказателство за тази хипотеза е финалът на „Наредата“: „Тоя закон **ще трае до** захващането на **революцията**. Щом гръмне първата пушка, **важността му пада и ще влезе в действие нов, военен закон** (подчертаното е мое – И. З.), когото войводите със съгласието на Ц. комитет нареждат“. Никой изследовател не е анализирал този текст, а важността му е огромна. В него е разковничето на предлаганата хипотеза.

Съградителят на Вътрешната революционна организация базира своите възгледи за бъдещия свят единствено на основата на демокрацията, която днес ние по „диогеновски“ търсим. [9] Превратностите на времето изтласкват Апостола като гениално прозорлив политик на българите, който създава една максимална програма за решаването на българския политическия въпрос, заплетен в дебрите на сложния Източен въпрос. [2] Неговият възглед, че българите трябва да се развиваме самостоятелно и със собствени сили да извоюваме освобождението си, е многократно потвърден от последвалата историческа съдба на българското развитие – от Освобождението, че и до днес. [19]

За съжаление, все още се намират хора, които се дразнят по различни съображения и причини от величието на Дякон Левски. Те дори не забелязват, че на всички познати снимки Левски е застанал така, сякаш не ни вижда. Това е така, защото те са духовни лилипути и всеки опит да се съизмерят с Апостола, като окачват портрета му, ги превръща в жалки креатури. [16] Примери за това явление в нашата действителност има много, независимо в коя част на политическия спектър резидират.

Написаното за Левски е вече твърде много, но професионалните историци все още сме в дълг и не сме показали пред света явлението „Левски“. Всеки опит да се търси сензация за сметка на исполинската фигура на Дякона е обречен на неуспех. Големите тиражи на непрофесионалисти не може да замъгли извисения образ на Левски. [18]

Дякон Левски е свободният в робската действителност и успява да създаде с неповторима историческа интуиция максимално реалистична програма за придобиването на българската свобода. В една от великолепните си книги, посветени на Васил Левски, проф. Н. Генчев отделя допълнителна глава, в която разглежда проблема за канонизирането на Апостола като наш политически светец. [8] Българите имаме нужда от такъв светец. Народната памет му прощава за извършеното убийство на чирака или просто не желаем да си спомним за тази трагедия. Христо Стоянов беше провокиран от това деяние на Левски и написа роман, но професионалните среди го „разпънаха на кръст“. [14] Митологизирането се основава на светостта – към светеца може да се добави, но не да се пипа. А кражбата на вуйчовия кон? Каква хитрост е закодирана във времето само – щом има несдържана дума, значи може, това не е престъпление. А захвърлянето на расото? При монашеските правила това е кошунство, но в народната памет хиперболата си свършва работата и така се изгражда образът на героя-мъченик.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През 1846 г. Неофит Бозвели прави актуална за своето време характеристика на българите: „Те уста имат, език нямат, очи имат, но не виждат, уши имат, но не слушат, теглят повече от скотове и защо – не смеят да питат, ... гледат нечувствени

и умаени като гъски“. [1] Никога няма да получим отговор на съществения въпрос – как така сред този народ, с такава съдба, се извисява Дякон Левски????

Време е да преодолеем робския си комплекс, да дооформим нацията си, да се доближим до идеите на възрожденците. Защото имаме своя Апостол с неговото съвършенство – морално, политическо, дори и физическо. Безукорни човешки качества, които не се срещат в българската история. Безкористност, граничеща с фанатизъм.

Това е Дяконът!

ЛИТЕРАТУРА

[1] Арnaudов, М. Непознатият Бозвели. Първообразът на „Мати България“ и други необнародвани трудове и писма. БАН. С., 1942, с. 16; Неофит Бозвели. Съчинения. Съст. Ст. Таринска. Български писател. С., 1968, с. 67; Неофит Бозвели и българската литература. Съст. Г. Димов и Ст. Таринска. БАН. С., 1993, с. 56.

[2] Ботев, Хр. Източният въпрос лежи на плещите на българския народ. –В: Знаме, бр. 2 от 15 дек. 1874; К. Дуфев. Безподобния апостол. Изд. „Христо Г. Данов“. Пловдив, 1987, с. 83-91.

[3] Бурмов, Ал. Съществувал ли е Централен революционен български комитет в Букурещ през 1869-1872 г.? –В: ИПр., 3, 1961, с. 17; Същият. Л. Каравелов и създаването на Българския революционен централен комитет Букурещ. –В: ИИИИ, т. 14 и 15, 1964, с.113; Д. Т. Страшимиров. Комитетско десетилетие (епоха на комитетите) 1866 – 1877. –В: България 1 000 години. 927-1927. С., 1930, с. 192; В. Д. Конобеев. Българското националосвободително движение. Идеология, програма, развитие. С., 1972, с. 48-56.

[4] Вазов, И. Избрано. т. II. Труд. С., 2008, с. 162; Левски в спомените на съвременниците си. Събрал и изследвал Стефан Каракостов. Партиздат. С., 1987, с. 221-231; К. Възвъзова-Каратеодорова. Отношението на Раковски, Каравелов, Левски и Ботев към ръкописите и архивите. –В: Изв. НБКМ. т. 7 (13). 1967, с. 133-148.

[5] Васил Левски. Документално наследство. Под редакцията на Кирила Възвъзова-Каратеодорова и Николай Генчев. С., 1973, с. 110-116; НБКМ-БИА, ф. 85 (ВЛ), II А 8107; Х. Йонков. Васил Левски и неговите другари. Наука и изкуство. С., 1966, с. 17.

[6] Васил Левски. Документи. Автентичен текст, исторически коментар. (Авторски колектив проф. Крумка Шарова, ст.н.с. Цветолюб Нушев. Под редакцията на проф. Дойно Дойнов). т. 2. С., 2009, док. № 20, с. 33; Л. Дойчев. Сподвижници на Апостола. Отечество. С., 1981, с. 102-104.

[7] Генчев, Н. Българско Възраждане. Отечествен фронт. С., 1981, 283; Същият. Васил Левски. С., 1982, с. 113; Кондарев, Н. Васил Левски. Велик революционер-демократ. (По случай 100-годишнината от гибелта му). Отечествен фронт. С., 1972, с.77.

[8] Генчев, Н. Васил Левски. Военно издателство. С., 1987, с. 129-218; С. Северняк. Васил Левски – свободният преди освобождението. Книга за всички. Народна младеж. С., 1987, с. 168; Г. Златарева. Васил Левски. Истини и заблуди. С., 2011, с. 11; М. Кирова. Пленник на паметта. И някога, и днес, и завинаги. Памет за Апостола. Съставители Иван Стоянов, Дора Чаушева. Изд. ИВИС. Велико Търново, 2009, с. 67.

[9] Генчев, Н. Левски, революцията и бъдещия свят. С., 1973, с. 53; В. Манов. Апостолът. За него и от него. Народна младеж. С., 1988, с. 84-97; Нему равен друг нямаше. Съставил, предговор и бележки Николай Жечев. Военно издателство. С., 1987, с.142-160.

[10] Европейските измерения на Васил Левски. Съставители: проф. д.и.н. Иван Стоянов, Дора Чаушева. Златен змей. С., 2011, с. 44; Т. Абаджиев. Някои документи из архива на Иван Драсов. –В: Известия на Държавните архиви, № 10, 1965, с. 93-

118; И. Стоянов. Нови щрихи върху идейните възгледи и дейността на Васил Левски. УИ „Св. св. Кирил и Методий“. Велико Търново, 2012, с. 31.

[11] Кирков, Г. Я. Васил Левски (Дяконът). Средец, 1882, с. 7; З. Стоянов. Васил Левски – (Дяконът). Чърти из живота му. –В: З. Стоянов. Съчинения в три тома. Биографии. Четите в България. т. 2. С., 1983, с. 15, 70, 97; Ст. Заимов. Васил Левски – Дяконът. Кратка биография, написана по повод откриване паметникът. С., 1895, с. 11; Общобългарски комитет и фондация „Васил Левски“. С., 2007, с. 5; И. Унджиев. Васил Левски в преценката на един свой съвременник. –В: Известия на института „Ботев-Левски“. кн. 2. С., 1956, с. 262-266; О. Маждракова-Чавдарова. Приписки на Хр. Иванов-Големия върху две книги на Ст. Заимов. –В: ИПР, № 2, 1965, с. 103-109.

[12] Левски във времето. Документално-мемоарен и литературен сборник, посветен на 150-годишнината от рождението на Васил Левски. Съст. К. Възвъзова-Каратеодорова, Р. Казанджиева. Редактор К. Възвъзова-Каратеодорова. Български писател. С., 1987, с. 87; К. Възвъзова-Каратеодорова. Васил Левски. Документален летопис 1837-1873. Държавно издателство „Д-р Петър Берон“. С., 1987, с. 160.

[13] Личният бележник (джобното тефтерче) на Васил Левски. Увод, разчитане, обяснителни бележки, справочен апарат: К. Възвъзова-Каратеодорова, З. Нонева, В. Тилева. Наука и изкуство. С., 1987, с. 139; И. Стоянов. Каравелов и Левски. Истинският прочит. Златен змей. С., 2014, с. 198; Д. Т. Страшимиров. Васил Левски. Живот, дела, извори. т. I. Извори. С., 1929, с. 273-319.

[14] Стоянов, Х. Другият Васил Левски. /Роман/. ХРИ100. С., 2013, 206 с.

[15] Страшимиров, Д. Васил Левски. Живот, дела, извори. т. I. Извори. С., 1929, док. № 479; И. Унджиев. Васил Левски. Биография. С., 1967, с. 212-213; П. Караиванов. Васил Левски. По спомени на Васил Караиванов. Отечествен фронт. С., 1987, с. 201-204.

[16] Суифт, Дж. Гъливер при лилипутите. Прев. от англ. ез. Цветан Стоянов. Народна младеж. С., 1957, 79 с.; П. Дюгменджиева, Ст. Иванов. Чуждестранни писатели на български език. 1945-1971. Биобиблиографски указател. НБКМ. С., 1973, с. 91-92.

[17] Тодорова, М. Живият архив на Васил Левски и създаването на един национален герой. С., 2009, с. 236-237; Л. Дойчев. Ж. Попов. Без сън, без покой. Книга за Васил Левски. С., 1986, с. 45-48; Ал. Бурмов. Формирането на Левски като революционер. –В: Р. Стоянова. Портретите на Васил Левски. Сборник Свята и чиста република. Ямбол, 1973, с. 58-65; Хр. Йонков. Фотографските портрети на Васил Левски. –В: Векове, № 2, 1973, с. 44-45.

[18] Хайтов, Н. Гробът на Васил Левски. Второ преработено и допълнено издание. Изд. „Христо Г. Данов“. Пловдив, 1987, с. 11-27; Същият. Последните мигове и гробът на Васил Левски. Пловдив, 1985, с. 113-145.

[19] Шарова, Кр. Опит за реконструкция на незапазени писма на В. Левски, Л. Каравелов, Г. Живков, Д. Хр. Попов и др. от края на 1870 и началото на 1871 г. –В: Известия на Държавните архиви, № 51, С., 1986, с. 3-56; Пл. Митев. „Да се върви на бой, без да губим ни минута!“ (Размисли върху отколешния спор „за“ и „против“ идеята на Любен Каравелов от есента на 1872 г. за вдигане на въстание в Българско). –В: Времето на Левски. Сборник статии. Научен редактор доц. Пламен Митев. КПД „Родно Лудогорие“. С., 2010, с. 209-236.

За контакти:

Иван Александров Занов, Първа ПКС, главен учител, Спортно училище „Дръстър“ – Силистра, e-mail: zanov.ivan@gmail.com

Докладът е рецензиран.